

การบูรณาการการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาและชายแดนศึกษา: บทสังเคราะห์จากโรงเรียนชายแดนอาเซียนของประเทศไทย*

** เกตุขพรรณ คำพุด

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้อธิบายผลการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาด้วยชุดองค์ความรู้ท้องถิ่นภายใต้บริบทของชุมชนชายแดนสำหรับโรงเรียนชายแดนอาเซียน (Buffer School) โดยการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 400 ตัวอย่างจากโรงเรียนชายแดนทั้ง 4 แห่ง อันได้แก่ โรงเรียนพนมดงรักวิทยา โรงเรียนสวนผึ้งวิทยา โรงเรียนเวียงแก่นวิทยาคม และโรงเรียนเบตง วีระราษฎร์ประสาน ด้วยวิธีการวิจัยแบบผสมผสานเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยมีผลการวิจัยดังนี้ 1) ประเด็นการเรียนรู้ชุมชนชายแดนของโรงเรียนชายแดนอาเซียนพบว่า มีการเรียนรู้ชุมชนชายแดนอาเซียนเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ในท้องถิ่น ชนชาติพันธุ์ในท้องถิ่น และสถานที่ท่องเที่ยวชายแดนเป็นประเด็นสำคัญสำหรับการเรียนรู้ 2) ช่องทางการเรียนรู้ตามกรอบการเรียนรู้ของหลักสูตรอาเซียนศึกษา พบว่ามีการให้ลำดับความสำคัญต่อช่องทางการเรียนรู้ในมิติของผู้คนและความเป็นเพื่อนบ้านกันสัดส่วนสูงที่สุด (ร้อยละ 37.8) 3) การบูรณาการการเรียนรู้อาเซียนศึกษาภายใต้อาณาบริเวณชายแดนนั้นประกอบด้วยองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ร่วมกับแหล่งการเรียนรู้นอกห้องเรียนภายใต้บริบทชุมชนชายแดนนั้นช่วยเสริมสร้างทักษะทางสังคมและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม โดยมีกรอบแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรเชิงพื้นที่ (area-based curriculum) เพื่อสำหรับการสังเคราะห์แนวทางการบูรณาการการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาผ่าน 4 มิติ ความรู้สำคัญทั้งภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และชุมชนท้องถิ่น เพื่อเชื่อมร้อยสู่ภูมิภาคบนพื้นฐานของความเป็นเพื่อนบ้านด้วยรากร่วมเดียวกัน

คำสำคัญ หลักสูตรแกนกลางอาเซียน หลักสูตรเชิงพื้นที่ โรงเรียนชายแดนอาเซียน

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง “การวิจัยและพัฒนาการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาสำหรับโรงเรียนชายแดนอาเซียน” โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2558

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำ โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ E-mail: kkamput@tu.ac.th

Integration of Learning Management in ASEAN Studies and Borderland Studies : Synthesis of the Buffer Schools in Thailand*

**Kedchapan Kamput

Abstract

This research paper is to assess the guidelines for learning management in ASEAN studies following the ASEAN curriculum sourcebook and local indigenous knowledge in cross border contexts for Buffer schools of Thailand. The studies were conducted in Buffer schools of Thailand involving 400 upper secondary students in Phanom Dong Rak Wittaya school, Suanphung Wittaya school, Wangnua Wittaya school and Betong Wiraratprasan school. The project is a mixed method research study which the result found that learning of border communities in Buffer schools were highly rated in indigenous languages, indigenous people and border tourist attractions; pathways of learning in ASEAN curriculum sourcebook was highly rated in the people and neighborhood (37.8%); and integration of ASEAN studies learning in border areas consists of knowledge; local history, outdoor learning resources in border communities to enhancing social and cross-cultural skills. This research was conducted with area-based curriculum concept as a synthesis of integration of learning management in ASEAN studies through four specific dimensions of knowledge comprises the geography of place; the history of place; the culture of place; and community, people and place. Strengthening regional cohesion was based on neighborhoods within collective roots of ASEAN community.

Keywords: ASEAN curriculum sourcebook, area-based curriculum, Buffer School

* This research article is extracted from research titled “The Research and Development of Learning Management in ASEAN Studies for Buffer Schools” The research for this article was partially funded by Office of the Basic Education Commission, Ministry of Education (Fiscal Year 2015).

** Assistant Professor, Southeast Asian Studies Program, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, E-mail: kkamput@tu.ac.th

บทนำ

สืบเนื่องจากในปี พ.ศ. 2555 ศูนย์ตะวันตกและตะวันออกศึกษา (The East-West Center: EWC) ร่วมกับองค์การรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEAMEO) ได้ภายใต้การสนับสนุนโดย ASEAN-US Technical Assistance and Training Facility (US-TATF) ได้เพื่อพัฒนาหลักสูตรแกนกลางอาเซียน (ASEAN curriculum sourcebook) สำหรับใช้เป็นแนวทางจัดการเรียนการสอนทั้งในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาของประเทศสมาชิกอาเซียน ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีรากเหง้าร่วมกันอันจะส่งเสริมอัตลักษณ์ร่วมแก่เยาวชนอาเซียน (ASEAN Secretariat, 2012: vii) ดังที่ Namji Steinemann ผู้อำนวยการโครงการการศึกษาเอเชียแปซิฟิกแห่งศูนย์ตะวันตกและตะวันออกศึกษา ได้กล่าวไว้ “สำหรับหลักสูตรนี้เพื่อสร้างการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้แบบสืบหาความรู้ และเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ทั้งการคิดวิเคราะห์ ความสามารถทางเทคโนโลยี การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม การมีสำนึกแห่งคุณค่าร่วมและเคารพในความหลากหลาย” (Nathan Associates Inc., 2012) และในการประชุมรัฐมนตรีศึกษาอาเซียน ระหว่างวันที่ 3 – 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2555 ณ ประเทศอินโดนีเซียนั้นนำมาสู่ได้มีข้อตกลงร่วมกันที่จะนำหลักสูตรแกนกลางอาเซียนไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาของแต่ละประเทศ (OBEC, 2014A: 7)

ในปี พ.ศ. 2557 กระทรวงศึกษาธิการของประเทศไทย โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้จัดทำหลักสูตรแกนกลางอาเซียน ฉบับแปลเป็นภาษาไทยเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนการเรียนรู้เกี่ยวกับอาเซียนศึกษาพร้อมกับการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ภายใต้กรอบคิดที่สำคัญของหลักสูตรแกนกลางอาเซียนซึ่งประกอบด้วย 1) การเห็นคุณค่าของอัตลักษณ์และความหลากหลายอันจะก่อให้เกิดอัตลักษณ์แห่งชาวอาเซียนร่วมกันให้มากยิ่งขึ้น ผ่านการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในหลายมิติทั้งทางด้านวัฒนธรรมและศิลปะ รวมถึงภาษาที่หลากหลาย 2) การเชื่อมโยงโลกและท้องถิ่น ด้วยกรอบเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นชุมชนท้องถิ่นที่เชื่อมโยงสู่ภูมิภาคภายใต้บริบทโลกยุคโลกาภิวัตน์ 3) การส่งเสริมความเสมอภาคและความยุติธรรม อันจะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคม 4) การมีพันธกิจร่วมกันเพื่ออนาคตที่ยั่งยืนภายใต้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน (OBEC, 2014B: 6) อันมุ่งหวังสู่ความเชื่อมโยงระหว่างกันในภูมิภาคอาเซียนด้วยประชาชนสู่ประชาชนผ่านมาตรการสำคัญทางด้านการศึกษาทั้งการกำหนดกรอบหลักสูตรร่วม การสร้างเนื้อหาการเรียนรู้ และสื่อการสอนที่เกี่ยวกับประชาคมอาเซียน

การบูรณาการเรียนรู้อาเซียนศึกษาด้วยความรู้ท้องถิ่นชุมชนชายแดนและภาษาเพื่อนบ้านอาเซียนนั้นเล็งเห็นได้ถึงการสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ได้อย่างมีนัยสำคัญ และนำมาสู่การศึกษาวิจัยการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาของโรงเรียนชายแดนอาเซียน (Buffer School) ทั้ง 4 พื้นที่ชายแดนที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งได้แก่ 1) โรงเรียนพนมดงรักวิทยาที่อยู่ในพื้นที่อำเภอพนมดงรัก บริเวณชายแดนที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชาในฐานะชุมชนทางการสัญจรของผู้คนแห่งอารยธรรมเขมรโบราณ มรดกของเหล่าบรรพชนเหล่านั้นได้ยึดโยงรากเหง้าของผู้คนที่มีร่วมกันผ่านภาษาเขมรถิ่น

สุรินทร์ 2) โรงเรียนสวนผึ้งวิทยาที่อยู่ในพื้นที่อำเภอสวนผึ้ง บริบทชายแดนที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเมียนมาในฐานะชุมชนของผู้คนต่างถิ่นในยุคเหมืองแร่ การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์มีวิถีของการอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาและผูกสัมพันธ์กันผ่านพิธีกรรมความเชื่อ 3) โรงเรียนเวียงแก่นวิทยาคมที่อยู่ในพื้นที่อำเภอเวียงแก่น บริบทชายแดนที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศลาวพื้นที่ของผู้คนชนเผ่าแห่งอุษาคเนย์ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตลอดลุ่มน้ำโขง กระจายตัวบนพื้นที่พหุวัฒนธรรมซึ่งดำรงอัตลักษณ์ผ่านภาษาพูดที่หลากหลาย วิถีผู้คนอยู่ร่วมกันด้วยสายสัมพันธ์ผ่านประเพณีและการละเล่น 4) โรงเรียนเบตง วีระราษฎร์ประสานอยู่ในพื้นที่อำเภอเบตง บริบทชายแดนที่มีอาณาเขตติดกับประเทศมาเลเซีย ดินแดนที่เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอันบอกเล่าถึงคนไทยปาเซในประเทศมาเลเซียเมื่อครั้งเสียดินแดนไปในช่วงยุคอาณานิคม ขณะที่เศรษฐกิจการค้าชายแดนในปัจจุบันนั้นกลายเป็นกิจกรรมที่เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและคนมาเลเซียบนเนื้อที่ที่เคยเป็นมาตั้งแต่ครั้งอดีตแห่งหัวเมืองโบราณของรัฐปัตตานี

จากบริบทดังกล่าวนำมาสู่การศึกษาแนวทางการบูรณาการการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาและชายแดนศึกษา ด้วยว่าความเป็นเพื่อนบ้านของเรานั้นจะเชื่อมประสานในแต่ละส่วนย่อยของแต่ละท้องถิ่นสู่ความเป็นภูมิภาคอย่างที่มีนัยหมายไว้นั้นด้วยอาศัยบริบทความรู้จากท้องถิ่นชายแดน ภายใต้กรอบแนวคิดชายแดนศึกษา (borderland studies) ที่ว่าด้วยชายแดนนั้นคือสัญลักษณ์แห่งความเป็นรัฐ ชาติ และความเป็นท้องถิ่น จากการศึกษาของ Machteld Venken (2017: 11-14) ในเรื่อง Borderland Studies Meets Child Studies: A European Encounter นั้นอธิบายไว้อย่างเด่นชัดถึงกระบวนการยุโรปวัตน์ (Europeanisation) ที่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นร่วมกันนั้นได้อาศัยประวัติศาสตร์ชีวิตประจำวันของผู้คนท้องถิ่น ณ พื้นที่ชายแดนของหลายรัฐ ๆ เหล่านั้นซึ่งผสมผสานขึ้นจากความหลากหลายสู่ประชาคมยุโรปในปัจจุบัน ในขณะที่สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ขับเคลื่อนอย่างแข็งขันต่อการมุ่งสู่ประชาคมอาเซียนผ่านหลักสูตรแกนกลางอาเซียนเพื่อการเรียนรู้และบ่มเพาะสำหรับเยาวชนอาเซียนด้วยมโนภาพเชิงภูมิภาคเป็นสำคัญ แต่ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งเพื่อเติมเต็มความรู้ในส่วนล่าง (bottom-up) ด้วยการศึกษารจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาร่วมกับชุดความรู้ชายแดนศึกษาจากโรงเรียนชายแดนอาเซียนทั้ง 4 พื้นที่ซึ่งมีความหลากหลายในมิติความรู้เกี่ยวกับชุมชนเพื่อนบ้าน (neighboring communities) ที่จะเป็นสาระการเรียนรู้อาเซียนศึกษาที่สำคัญภายใต้กรอบการพัฒนาหลักสูตรเชิงพื้นที่ (area-based curriculum) อย่างมีพันธกิจสัมพันธ์กับบริบทใหม่แห่งชุมชนชาวอาเซียน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาด้วยชุดองค์ความรู้ท้องถิ่นภายใต้บริบทของชุมชนชายแดนสำหรับโรงเรียนชายแดนอาเซียน

การทบทวนเอกสาร

แนวทางการยกระดับคุณภาพการศึกษาเพื่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ปี พ.ศ. 2558 นั้นว่าไว้ด้วยการศึกษาขั้นพื้นฐานในภูมิภาคอาเซียนที่จะต้องสามารถสร้างแรงกระตุ้นต่อความร่วมมือของประเทศสมาชิกอาเซียน ด้วยแนวทางที่สำคัญอันได้แก่ การจัดการความรู้ การวางแผนการสอน และการเรียนรู้ที่ไม่จำกัดเฉพาะอยู่ในห้องเรียน เพื่อความรู้สำหรับชีวิตประจำวันที่ตอบสนองต่อสังคมยุคใหม่และภายใต้บริบทใหม่แห่งประชาคมอาเซียน (The Singapore Teachers' Union, 2012: 1-12) และตามกรอบมาตรฐานสมรรถนะการเรียนรู้การสอนโดยศูนย์นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา องค์การรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEAMEO INNOTECH, 2010: 8-13) ภายใต้โครงการศึกษาระบุณาการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของหลักสูตรสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นได้สรุปไว้ถึงแนวทางการศึกษาสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นควรประกอบด้วยแนวทางที่สำคัญ อันได้แก่ 1) การส่งเสริมทักษะพื้นฐานทางการศึกษาด้วยทักษะการคิดวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับชุมชน 2) การพัฒนาการศึกษาทั้งในเชิงระบบทั้งเชิงสาระการเรียนรู้ ทักษะและค่านิยมเพื่อนำพาให้ประชาชนมีวิถีชีวิตที่ยั่งยืน รวมถึงการมีส่วนร่วมกับสังคมประชาธิปไตย 3) การเสริมสร้างความตระหนักรู้เชิงสาธารณะในมิติความยั่งยืนจากการมีส่วนร่วมทั้งกับนโยบายของภาครัฐ ภาคประชาสังคมและองค์กรพัฒนาระหว่างประเทศ 4) การสร้างเสริมความเป็นพลเมืองอันเป็นแบบปฏิบัติที่สำคัญเพื่อมุ่งไปสู่ความยั่งยืน

อันนำมาสู่แนวทางการพัฒนาหลักสูตรเชิงพื้นที่ซึ่งว่าด้วยวิธีการปรับการเรียนรู้อันเนื้อหาวิชาเรียนให้ลดน้อยลงพร้อมกับบทบาทของโรงเรียนที่ได้ร่วมออกแบบและสร้างหลักสูตรท้องถิ่นอันสอดคล้องกับลักษณะของโรงเรียนและตรงตามความต้องการและขีดความสามารถของผู้เรียน รวมถึงบริบทของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ (QCA, 2007: 5) ดังเช่นที่ the Royal Society for the encouragement of Arts, Manufactures and Commerce (RSA, 2012: 5-6) ได้นิยามหลักสูตรเชิงพื้นที่ไว้ว่าเป็นการเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและวัฒนธรรมรอบตัวของพวกเขา โดยหลักสูตรเชิงพื้นที่นั้นให้ความสำคัญใน 3 ประเด็นสำคัญ อันได้แก่ 1) เกี่ยวกับสถานที่ (about a place) เพื่อการใช้ประโยชน์จากบริบทท้องถิ่นและทรัพยากรความรู้สำหรับการพัฒนารอบการเรียนรู้ 2) โดยสถานที่ (by a place) เพื่อออกแบบให้โรงเรียนได้มีบทบาทร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่น และ 3) สำหรับสถานที่ (for a place) เพื่อตอบสนองความต้องการอย่างจำเพาะของผู้เรียนและชุมชนท้องถิ่นด้วยเป้าประสงค์สำคัญเพื่อการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับผู้เรียนจากภูมิหลังเกี่ยวกับท้องถิ่นเพื่อเสริมความรู้และความเข้าใจของผู้เรียนต่อถิ่นที่อยู่ พร้อมกับบทบาทของโรงเรียนต่อการปลูกฝังเรื่องราวของชุมชนท้องถิ่นแก่นักเรียนให้มากยิ่งขึ้น โดยที่คุณลักษณะของชุมชนท้องถิ่นจะเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการพัฒนาหลักสูตรเชิงพื้นที่โดยมี 4 คุณลักษณะที่สำคัญ อันได้แก่ 1) ภูมิศาสตร์ 2) ประวัติศาสตร์ 3) วัฒนธรรม และ 4) ชุมชนท้องถิ่น

ขณะที่การพัฒนาการสอนผ่านกระบวนการหลักสูตรเชิงพื้นที่เพื่อสร้างการเชื่อมโยงกับท้องถิ่นนั้นมีหลายวิธี โดยสามารถสรุปได้ 3 ลำดับขั้นของการทำความเข้าใจเพื่อการพัฒนาหลักสูตรเชิงพื้นที่ที่ได้ดังนี้ 1) ความเข้าใจการสอน ด้วยวิธีการสอนที่มากกว่าการบรรยายแก่นักเรียนในแต่ละวิชา (Alexander,

2008: 141) พื้นที่การใช้ชีวิตและบริบทแวดล้อมนั้นถือว่ามีอิทธิพลต่อผู้เรียนและถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการสอนโดยอาศัยสาระความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมซึ่งมี 3 มิติที่ควรให้ความสำคัญอันได้แก่ มิติชุมชน มิติวัฒนธรรม และมิติของผู้เรียน 2) ความเข้าใจนักเรียนต่อบทบาทพร้อมในการพัฒนาหลักสูตรซึ่งถือเป็นขั้นตอนแรกของการพัฒนาหลักสูตรโดยอาศัยการพิจารณาความต้องการและสำคัญสำหรับของผู้เรียน (Kushner, 1993: 39) และ 3) ความเข้าใจในเชิงวิชาการต่อการพัฒนาหลักสูตรครูผู้สอนต้องมีภูมิรู้ในสาระวิชาที่เน้นมรดกทางประวัติศาสตร์และด้วยเพราะข้อมูลพื้นฐานเชิงพื้นที่นั้นมีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาท้องถิ่น รวมถึงผู้สนับสนุนการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ (Jephcote & Davies, 2007: 208) ทั้งพันธมิตรท้องถิ่นด้านการศึกษา (educational partners) ในฐานะองค์กรที่สนับสนุนการทำงานของโรงเรียน และผู้ประสานงานในพื้นที่สำหรับวิชาเรียนหรือหลักสูตรที่ต้องอาศัยการสนับสนุนจากผู้รู้ในท้องถิ่น รวมถึงพันธมิตรอาสาสมัคร (voluntary sector partners) ของแต่ละท้องถิ่นซึ่งในที่นี้หมายรวมถึงศูนย์มรดกท้องถิ่น พิพิธภัณฑสถาน รวมถึงชุมชนศิลปิน เป็นต้น

การเรียนรู้ของโรงเรียนชายแดนอาเซียนนั้นอยู่ภายใต้บริบทของชุมชนชายแดนจึงสำคัญต่อการทบทวนกรอบแนวคิดชายแดนศึกษา (borderland studies) ซึ่งเริ่มต้นด้วยคำอธิบายของ Daphne Berdahl (1999: 3) ที่กล่าวถึงชายแดนนั้นเกี่ยวข้องกับเชิงสัญลักษณ์แห่งความเป็นรัฐ ชาติ และความเป็นท้องถิ่นซึ่งถูกนิยามไว้ร่วมกันในเชิงขอบเขตของดินแดนและพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม (sociocultural space) ในส่วนของเขตแดนนั้นอ้างอิงถึงเส้นแบ่งแยก ในขณะที่ชายแดนนั้นว่าด้วยพื้นที่ที่ตีวงห้อมล้อมไว้ด้วยการแบ่งส่วนของเส้นเขตแดนที่ถูกสร้างขึ้นและนำมาซึ่งการมีอยู่ของพื้นที่ร่วม (Zwischenräume/ interspace) ทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม ศาสนาและหลักแห่งศีลธรรมที่มีอยู่ ณ พื้นที่รอยต่ออื่น ๆ (Ther, 2010: 74) ในขณะที่การอธิบายด้วยมุมมองเชิงประวัติศาสตร์นั้นว่าไว้ด้วยการมีอยู่ซึ่งเขตแดนนั้นเพื่อป้องกันเรื่องพัฒนาการความเป็นรัฐสมัยใหม่เกี่ยวกับดินแดนและอาณาเขต ขณะที่กระบวนการสร้างชาตินั้นว่าด้วยการแย่งชิงอำนาจโดยศูนย์กลางและปฏิเสธต่ออำนาจส่วนภูมิภาคต่าง ๆ แม้แต่พื้นที่ชายขอบอันเพื่อการเสริมส่งอำนาจอธิปไตยแห่งรัฐ ขณะเดียวกันหากภาวะชาตินิยมนั้นมีอยู่ ณ พื้นที่ชายแดนนั้น ๆ จะเป็นอุปสรรคสำคัญต่อกระบวนการภูมิภาคนิยมที่จะเกิดขึ้น ดังตัวอย่างกระบวนการยุโรปวัติน (Europeanization) ที่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นร่วมกันนั้นได้อาศัยชนกลุ่มน้อย ณ พื้นที่ชายแดนที่ผสมผสานจากความหลากหลายเชื้อชาติที่อพยพและตั้งถิ่นฐานใหม่หลังช่วงภาวะสงครามและด้วยอาศัยซึ่งวิธีการประวัติศาสตร์ชีวิตประจำวัน (Alltagsgeschichte) เป็นแนวทางของการปลดปล่อยผู้คนที่อาศัยในพื้นที่ชายแดนออกจากความคิดทางการเมืองและชาตินิยมเชิงเชื้อชาติ (Oates-Indruchová & Blaive, 2014: 195) ความทรงจำในวัยเด็กจากชีวิตครอบครัวและประสบการณ์ในโรงเรียนถือเป็นกลไกที่สำคัญต่อการประกอบสร้างความทรงจำแห่งสันติภาพที่มีร่วมกัน (peaceful annexation) และมีส่วนสำคัญต่อการเชื่อมประสานอาณาบริเวณชายแดนสู่ภูมิภาคนิยม (Werther, 2014: 85-108)

ในส่วนภูมิภาคอาเซียนนั้นได้เริ่มขับเคลื่อนการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาสำหรับประชาคมอาเซียนภายใต้บริบทชุมชนชายแดน และตามที่ Thithimadee Arphattanano (2015: 17-32) ได้

ศึกษาเกี่ยวกับการสอนสังคมศึกษาภายใต้บริบทประชาคมอาเซียนนั้นว่าด้วยการบูรณาการความรู้ในยุคโลกาภิวัตน์กับความรู้ในแต่ละท้องถิ่นเข้าด้วยกันถือเป็นกระบวนการที่สำคัญของโรงเรียนที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้ชายแดนกับประเทศอื่น ๆ ทั้ง 68 โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการมุ่งมั่นสู่อาเซียนซึ่งได้กำหนดสาระความรู้อาเซียนศึกษาเป็นแกนหลักสำหรับการเรียนการสอนพร้อมกับผสมผสานกับความรู้ท้องถิ่นและความรู้เฉพาะตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมถึงการอาศัยอาณาบริเวณความรู้ชุมชนเพื่อนบ้านที่มีความเกาะเกี่ยวกันทางวัฒนธรรมและภาษานั้นเป็นสาระของกิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ รวมถึงแนวทางการศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมซึ่งสำคัญต่อการอธิบายถึงความจำเพาะของชุมชนชายแดน ดังเช่นที่ Ekkarin Sungtong (2014: 94-103) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ได้มีข้อเสนอเชิงหลักการจัดการศึกษาด้วยการบูรณาการกับวิถีชีวิต อัตลักษณ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และหลักศาสนา บนพื้นฐานของความต้องการของท้องถิ่นซึ่งสัมพันธ์กับแนวคิดพหุวัฒนธรรมนิยม (multiculturalism) และพหุวัฒนธรรมศึกษา (multicultural education) ด้วยแนวทางการจัดการศึกษาที่ยึดโยงกับผู้เรียนเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ด้วยแนวทางสร้างการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับของมีค่าทางสังคมตามแต่ละบริบทของท้องถิ่นเป็นสำคัญ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาโดยการวิจัยแบบผสมผสานเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ (mixed methods research) อันประกอบด้วย 1) การศึกษาวิจัยเอกสาร 2) การศึกษาวิจัยภาคสนาม โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้อาศัยวิธีคัดเลือกการวิจัยกรณีศึกษา (case study research) พร้อมกับมีเกณฑ์การเลือกตามประเภท (criterion sampling) จากกลุ่มโรงเรียนต้นแบบการพัฒนาสู่ประชาคมอาเซียน (Spirit of ASEAN) ของกลุ่มโรงเรียนชายแดนอาเซียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายภายใต้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อเป็นหน่วยพื้นที่วิจัยสำหรับการวิจัยกรณีศึกษาทั้ง 4 แห่ง อันได้แก่ โรงเรียนพนมดงรักวิทยา โรงเรียนสวนผึ้งวิทยา โรงเรียนเวียงแก่นวิทยาคม และโรงเรียนเบตง วีระราษฎร์ประสาน

ในส่วนขั้นตอนการสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างนั้นกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนละ 100 ตัวอย่าง รวมทั้งสิ้นจำนวน 400 ตัวอย่าง โดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (cluster random sampling) เพื่อให้ได้สัดส่วนในแต่ละระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยที่ผู้วิจัยได้ร่วมกับผู้บริหารโรงเรียนและอาจารย์ผู้สอนวิชาอาเซียนศึกษาสำหรับกระบวนการเลือกกลุ่มตัวอย่าง (purposive sampling) ในระดับชั้นมัธยมศึกษาละ 1-2 ห้องเรียนเพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนชั้นมัธยมศึกษาละประมาณ 30-35 ตัวอย่าง เพื่อสำรวจประเด็นการเรียนรู้ชุมชนชายแดนของโรงเรียนชายแดนอาเซียนด้วยเครื่องมือการวิจัยที่ประกอบด้วย 1) แบบการสัมภาษณ์ ประกอบด้วยคำถามแบบเลือกรายการและแบบเติมคำตอบเกี่ยวกับประเด็นการเรียนรู้ชุมชนชายแดน 2) แนวการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับช่องทางการเรียนรู้ตามกรอบการเรียนรู้ของหลักสูตรอาเซียนศึกษา และ 3) การสนทนากลุ่มเกี่ยวกับวิธีการเรียนการสอนเพื่อการบูรณาการเรียนรู้อาเซียนศึกษาภายใต้อาณาบริเวณชายแดน

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา (descriptive statistics) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สถิติเบื้องต้นเกี่ยวกับความถี่ร้อยละ (percentage) พร้อมนำเสนอเกี่ยวกับค่าเฉลี่ย ด้วยโปรแกรมวิเคราะห์ทางสถิติ (IBM SPSS Statistics) เพื่อการประเมินประเด็นการเรียนรู้และช่องทางการเรียนรู้ตามกรอบการเรียนรู้ของหลักสูตรอาเซียนศึกษาในมิติชุมชนชายแดนอาเซียน 2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่างโดยการนำเสนอข้อมูลด้วยการอธิบายเนื้อหาความบรรยาย (content analysis) สำหรับการวิเคราะห์และอภิปรายการเรียนการสอนตามหลักสูตรอาเซียนศึกษาของโรงเรียนชายแดนอาเซียน

สรุปผลการวิจัย

1) การจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาด้วยชุดความรู้ชุมชนชายแดน

การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาด้วยชุดความรู้ท้องถิ่นภายใต้บริบทของชุมชนชายแดนสำหรับโรงเรียนชายแดนอาเซียนนั้นมีผลของการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้ ในส่วนข้อมูลคุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 ตัวอย่าง โดยเป็นนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (มัธยมศึกษาปีที่ 4-6) จากโรงเรียนชายแดนอาเซียนทั้ง 4 แห่ง อันได้แก่ โรงเรียนพนมดงรักวิทยา โรงเรียนสวนผึ้งวิทยา โรงเรียนเวียงแก่นวิทยาคม และโรงเรียนเบตง วีระราษฎร์ประสาน นั้นแบ่งเป็นเพศชายร้อยละ 24.5 และเพศหญิงร้อยละ 75.5 และมีช่วงอายุระหว่าง อายุ 15 ปี ร้อยละ 18.3 อายุ 16 ปี ร้อยละ 41 อายุ 17 ปี ร้อยละ 29.8 และอายุ 18 ปี ร้อยละ 10.5 และมีระดับชั้นการศึกษาดังนี้ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 44.3 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ร้อยละ 36.3 และระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ร้อยละ 19.5 โดยกลุ่มตัวอย่างมีการใช้ภาษาเพื่อนบ้านในชีวิตประจำวัน ร้อยละ 65.9 โดยจำแนกได้ดังนี้ โรงเรียนพนมดงรักวิทยา ร้อยละ 85 โรงเรียนสวนผึ้งวิทยา ร้อยละ 43.9 โรงเรียนเวียงแก่นวิทยาคม ร้อยละ 78.3 และโรงเรียนเบตง วีระราษฎร์ประสาน ร้อยละ 57 พร้อมกับสรุปผลของการศึกษาวิจัยโดยมีประเด็นที่สำคัญอันได้แก่ 1) ประเด็นการเรียนรู้ชุมชนชายแดนของโรงเรียนชายแดนอาเซียน 2) ช่องทางการเรียนรู้ตามกรอบการเรียนรู้ของหลักสูตรอาเซียนศึกษา 3) การบูรณาการการเรียนรู้อาเซียนศึกษาภายใต้อาณาบริเวณชายแดน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ร้อยละของประเด็นการเรียนรู้ชุมชนชายแดนของโรงเรียนชายแดนอาเซียน

ประเด็นการเรียนรู้ ชุมชนชายแดนอาเซียน	โรงเรียนชายแดนอาเซียนของประเทศไทย (n=400)*				\bar{x}	S.D.
	โรงเรียน พนมดงรักวิทยา	โรงเรียน สวนผึ้งวิทยา	โรงเรียน เวียงแก่นวิทยา	โรงเรียนเบตง วีระราษฎร์ประสาน		
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	8.91	11.54	6.66	4.23	0.46	0.49
วัฒนธรรมและประเพณี	11.19	12.94	12.40	8.46	0.66	0.47
พื้นที่ทางภูมิศาสตร์	9.29	12.01	12.24	5.84	0.58	0.49
ลักษณะทางประชากร	7.96	11.54	11.16	9.27	0.58	0.49
ตลาดการค้าชายแดน	17.64	9.82	13.95	18.95	0.85	0.35

ประเด็นการเรียนรู้ ชุมชนชายแดนอาเซียน	โรงเรียนชายแดนอาเซียนของประเทศไทย (n=400)*				\bar{x}	S.D.
	โรงเรียน พนมดงรักวิทยา	โรงเรียน สวนผึ้งวิทยา	โรงเรียน เวียงแก่นวิทยา	โรงเรียนเบตง วีระราษฎร์ประสาน		
สถานที่ท่องเที่ยวชายแดน	17.83	13.88	15.19	18.54	0.92	0.26
ชนชาติพันธุ์ในท้องถิ่น	8.91	13.88	14.26	15.92	0.76	0.42
ภาษาที่ใช้ในท้องถิ่น	18.21	14.35	14.10	18.75	0.93	0.25
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00		

หมายเหตุ: * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบของประเด็นการเรียนรู้

จากตารางที่ 1 แสดงผลประเมินประเด็นการเรียนรู้ชุมชนชายแดนอาเซียนของโรงเรียนชายแดนอาเซียน โดยกลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเลือกตอบได้หลายข้อ (multiple response) นั้นพบว่า กลุ่มตัวอย่างของโรงเรียนพนมดงรักวิทยาและโรงเรียนสวนผึ้งวิทยานั้นมีประเด็นการเรียนรู้เกี่ยวกับภาษาที่ใช้ในท้องถิ่น ขณะที่โรงเรียนเวียงแก่นวิทยาคมนั้นมีประเด็นการเรียนรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวชายแดน และโรงเรียนเบตง วีระราษฎร์ประสานนั้นมีประเด็นการเรียนรู้เกี่ยวกับตลาดการค้าชายแดนในสัดส่วนที่สูง โดยมีรายละเอียดตามประเด็นการเรียนรู้ชุมชนชายแดนอาเซียน ดังนี้ 1) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนชายแดนมีประเด็นการเรียนรู้เกี่ยวกับอารยธรรมและแหล่งโบราณสถาน ประวัติศาสตร์สงคราม และตำนานพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น 2) วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของชุมชนชายแดนมีประเด็นการเรียนรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา ขนบวัฒนธรรมและประเพณี และการละเล่นตามเทศกาล 3) พื้นที่ทางภูมิศาสตร์มีประเด็นการเรียนรู้เกี่ยวกับพรมแดนตามธรรมชาติ และเขตพื้นที่ชายแดน 4) ลักษณะทางประชากรตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนชายแดนมีประเด็นการเรียนรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ทั้งการเกษตรกรรมและการพาณิชย์กรรม 5) ตลาดการค้าชายแดนมีประเด็นการเรียนรู้เกี่ยวกับประเภทสินค้าโภคภัณฑ์และตลาดนัดชายแดน 6) สถานที่ท่องเที่ยวมีประเด็นการเรียนรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 7) ชนชาติพันธุ์ของชุมชนชายแดนมีประเด็นการเรียนรู้เกี่ยวกับกลุ่มคนที่หลากหลายเชื้อชาติที่ตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยในท้องถิ่น 8) ภาษาท้องถิ่นของชุมชนชายแดนมีประเด็นการเรียนรู้เกี่ยวกับภาษาถิ่น ภาษาของประเทศเพื่อนบ้าน และภาษาไทยถิ่น (regional Thai languages) ที่มีการใช้ทั่วไปทุกภูมิภาคของประเทศ

ตารางที่ 2 ร้อยละของช่องทางการเรียนรู้ตามกรอบการเรียนรู้ของหลักสูตรอาเซียนศึกษา

ช่องทางการเรียนรู้	โรงเรียนชายแดนอาเซียนของประเทศไทย (n=400)*				\bar{x}	S.D.
	โรงเรียน พนมดงรัก วิทยา	โรงเรียน สวน ผึ้งวิทยา	โรงเรียน เวียง แก่นวิทยา	โรงเรียนเบตง วีระราษฎร์ ประสาน		
ผู้คนและความเป็นเพื่อนบ้าน	33.3	35.2	33.5	49	2.02	1.01
ภูมิศาสตร์อันใกล้ชิดร่วมกัน	17.3	11.4	19.1	6.7	2.82	1.03

ช่องทางการเรียนรู้	โรงเรียนชายแดนอาเซียนของประเทศไทย (n=400)*				\bar{x}	S.D.
	โรงเรียน พนมดงรัก วิทยา	โรงเรียนสวน ผึ้งวิทยา	โรงเรียนเวียง แก่นวิทยา	โรงเรียนเบตง วีระราษฎร์ประสาน		
ทรัพยากรธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน	17.3	8.6	18	14.2	2.72	1.03
คุณค่าของการอยู่ร่วมกัน	29.3	43.5	29.3	30	2.41	1.20
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00		

หมายเหตุ: * เลือกคำตอบลำดับที่ 1 ของช่องทางการเรียนรู้

จากตารางที่ 2 แสดงผลประเมินช่องทางการเรียนรู้ตามกรอบการเรียนรู้หลักสูตรอาเซียนศึกษาของกลุ่มตัวอย่างในโรงเรียนชายแดนอาเซียนนั้น พบว่ากลุ่มตัวอย่างเลือกลำดับที่ 1 ของช่องทางการเรียนรู้ในมิติของผู้คนและความเป็นเพื่อนบ้านกันมีสัดส่วนมากที่สุด และเมื่อจำแนกผลประเมินการให้ลำดับความสำคัญต่อช่องทางการเรียนรู้ตามกรอบการเรียนรู้หลักสูตรอาเซียนศึกษาของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละโรงเรียนนั้นพบว่า ในส่วนมิติของผู้คนและความเป็นเพื่อนบ้านกันนั้นมีกลุ่มตัวอย่างของโรงเรียนเบตง วีระราษฎร์ประสานให้ลำดับความสำคัญมากที่สุด (ร้อยละ 49) ในส่วนมิติของภูมิศาสตร์อันใกล้ชิดร่วมกันนั้นมีกลุ่มตัวอย่างของโรงเรียนเวียงแก่นวิทยาให้ลำดับความสำคัญมากที่สุด (ร้อยละ 19.1) ในส่วนมิติของการมีทรัพยากรธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกันนั้นมีกลุ่มตัวอย่างของโรงเรียนเวียงแก่นวิทยาให้ลำดับความสำคัญมากที่สุด (ร้อยละ 18) และในส่วนมิติของคุณค่าของการอยู่ร่วมกันนั้นมีกลุ่มตัวอย่างของโรงเรียนสวนผึ้งวิทยาให้ความสำคัญมากที่สุด (ร้อยละ 43.5)

โดยมีรายละเอียดของช่องทางการเรียนรู้ตามกรอบการเรียนรู้หลักสูตรอาเซียนศึกษาที่กลุ่มตัวอย่างได้อธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้ 1) ช่องทางการเรียนรู้ในมิติของผู้คนและความเป็นเพื่อนบ้านกันนั้นอธิบายถึงความสำคัญเกี่ยวกับเศรษฐกิจการค้าชายแดน ภาษาและวัฒนธรรมร่วม เครือญาติพี่น้องร่วมกัน การแต่งงานข้ามชาติ และแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน 2) ช่องทางการเรียนรู้ในส่วนมิติของภูมิศาสตร์อันใกล้ชิดร่วมกันนั้นอธิบายถึงความสำคัญเกี่ยวกับเชิงภูมิศาสตร์ที่มีอาณาเขตติดต่อกัน พรมแดนทางธรรมชาติเดียวกัน สถานที่ท่องเที่ยวชายแดน และตลาดการค้าชายแดน 3) ช่องทางการเรียนรู้ในส่วนมิติของการมีทรัพยากรธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกันนั้นอธิบายถึงความสำคัญเกี่ยวกับแหล่งมรดกโลก ขนบประเพณีท้องถิ่น และศาสนสถานอันเป็นแหล่งศรัทธาร่วมกัน และ 4) ช่องทางการเรียนรู้ในส่วนมิติของคุณค่าของการอยู่ร่วมกันนั้นอธิบายถึงความสำคัญเกี่ยวกับความเป็นเครือญาติกัน ความร่วมมือด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

2) การบูรณาการการเรียนรู้อาเซียนศึกษาภายใต้อาณาบริเวณชายแดน

การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาด้วยชุดความรู้ท้องถิ่นภายใต้บริบทของชุมชนชายแดนสำหรับโรงเรียนชายแดนอาเซียนนั้นเล็งเห็นถึงมิติความรู้ภายใต้บริบทชุมชนชายแดนที่สำคัญต่อการบูรณาการการเรียนรู้อาเซียนศึกษาให้มีความลุ่มลึกทั้งในมิติประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอันสำคัญต่อการสร้างประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC) โดยอาศัย

ต้นแบบของกระบวนการเรียนการสอนจากโรงเรียนชายแดนอาเซียนทั้ง 4 แห่งซึ่งเป็นพื้นที่ความรู้อันครอบคลุมมิติความเป็นเพื่อนบ้านที่มีชายแดนติดต่อกันอย่างชิดใกล้นี้จะช่วยเสริมสร้างจินตนาการต่อการเรียนรู้เพื่อนบ้านอาเซียนอย่างเข้าใจและเข้าถึงกันได้มากยิ่งขึ้น โดยมีประเด็นสำคัญดังนี้

2.1) การเรียนการสอนตามสาระการเรียนรู้อาเซียนศึกษา

การเรียนการสอนในชั้นเรียนนั้นเกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในวิชาสังคมศึกษาและวิชาอาเซียนศึกษานั้นมีสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียนทั้งในมิติเศรษฐกิจการค้า ความร่วมมือด้านการพัฒนา และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม พร้อมกับมีแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการบูรณาการกลุ่มสาระการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (project based learning: PBL) ตัวอย่างเช่น โครงงานประเทศอาเซียนศึกษา (country studies) ซึ่งเป็นกิจกรรมในชั้นเรียนที่จำลองสถานการณ์ของการเดินทางไปใช้ชีวิตในประเทศเพื่อนบ้านที่ช่วยเสริมสร้างจินตนาการของผู้เรียนได้อย่างหลากหลายมิติความรู้มากยิ่งขึ้น

ในส่วนของวิชาภาษาอาเซียน (ภาษาที่ 3) นั้นถือเป็นวิชาเรียนที่นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจมากที่สุด เนื่องด้วยมีกิจกรรมเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียนทั้งกิจกรรมชุมนุมภาษา และการฝึกฝนทักษะทางภาษากับสมาชิกในครอบครัวและเพื่อนบ้านในย่านชุมชน ด้วยว่าเป็นภาษาที่ใช้ติดต่อสื่อสารกันในชีวิตประจำวันซึ่งโดยส่วนใหญ่ผู้คนแถบชายแดนจะสามารถพูดสื่อสารกันได้ 2-3 ภาษาซึ่งนั่นเป็นช่องทางสำคัญของการเปิดใจยอมรับซึ่งกันและกัน ในขณะที่การเรียนรู้ผ่านคำบอกเล่าประเพณีความเชื่อ ผ่านนิทานคำกลอนและเพลงพื้นบ้านต่าง ๆ ก็ยิ่งทำให้เข้าใจเพื่อนบ้านได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น การเรียนรู้ภายใต้บริบทชุมชนชายแดนนั้นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างการรับรู้และตระหนักรู้ต่อประชาคมอาเซียนในมิติความเป็นเพื่อนบ้านกันและโดยทั่วไปนักเรียนชายแดนจะมีวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ชีวิตนอกห้องเรียนและทุก ๆ ชีวิตของผู้คนชายแดนนั้นก็ด้วยการผูกสัมพันธ์ผ่านขนบวัฒนธรรมประเพณีและความเป็นเครือญาติที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันและการที่นักเรียนมีทักษะทางภาษาเพื่อนบ้านภาษาท้องถิ่นนั้นมีส่วนสำคัญต่อระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้จากกลุ่มตัวอย่างที่มีการใช้ภาษาเพื่อนบ้านในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 72.4) นั้นจะมีค่าเฉลี่ยของระดับความรู้ความเข้าใจต่อสาระการเรียนรู้ในวิชาอาเซียนศึกษาที่สูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้ใช้ภาษาเพื่อนบ้านในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 27.6) อย่างมีนัยสำคัญ

2.2) องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

สาระความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้นถือเป็นชุดความรู้อันสำคัญต่อโรงเรียนชายแดนอาเซียนด้วยนัยสำคัญที่แตกต่างไปจากบทเรียนของประวัติศาสตร์ชาติ เมื่อการบ่มเพาะความคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้นว่าด้วยการมีสำนึกร่วมกันเพื่อนำส่งสู่สังคมแห่งความเอื้ออาทร ด้วยกรอบเชิงเนื้อหาตามประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งจะช่วยเชื่อมโยงกับภูมิศาสตร์ที่ตั้งซึ่งมีเขตชายแดนและสืบทอดได้ถึงความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนทั้งวิถีวัฒนธรรม ขณะที่ภาษาที่ใช้สื่อสารกันนั้นได้ช่วยสืบทอดการรับรู้เกี่ยวกับชนชาติพันธุ์และผู้คนในประเทศเพื่อนบ้าน โดยสาระการเรียนรู้วิชาอาเซียนศึกษาในชั้นเรียนนั้นจะเริ่มตั้งแต่ประวัติศาสตร์ความเป็นมา การอพยพและตั้งถิ่นฐาน ขนบวัฒนธรรมประเพณีของชนชาติพันธุ์อัน

สอดคล้องสัมพันธ์กับระหว่างกลุ่มผู้คนตามวิถีวัฒนธรรมซึ่งเหล่านี้ถือเป็นประวัติศาสตร์ชีวิตประจำวันที่นักเรียนสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบเรื่องราวของท้องถิ่นตนเองกับประเทศเพื่อนบ้านได้

ดังตัวอย่างวิธีการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ด้วยวิธีการนำภาพถ่ายเก่า ๆ และเรื่องเล่าที่ช่วยสืบย้อนเรื่องราว ตามที่มอบหมายให้นักเรียนทำผังเครือญาติของชุมชนโดยอาศัยคำบอกเล่าจากพ่อแม่ปู่ย่า และนำมาแลกเปลี่ยนในชั้นเรียนประกอบการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ ข้อมูลแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ (Google Earth) นั้นช่วยสร้างความเข้าใจเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน และภูมินามของชุมชนได้ดียิ่งขึ้น การส่งเสริมความรู้ทางวัฒนธรรมด้วยบริบทของชุมชนชาติพันธุ์นั้น นำมาสู่การเคารพซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม รวมถึงการเรียนรู้ผ่านการแสดงพื้นบ้านของชุมชนที่อาศัยภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนในการสืบย้อนรากเหง้าของผู้คนในท้องถิ่นนั้นก็ถึงเห็นได้ถึง ความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีร่วมกัน ทั้งนี้การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับนักเรียนเนื่องด้วยบริบทของชุมชนชายแดนนั้นมีความซับซ้อนทางประวัติศาสตร์และการที่นักเรียนได้เข้าถึงชุดความรู้เชิงข้อเท็จจริงเหล่านั้นก็จะช่วยยึดโยงพร้อมทั้งอธิบายเรื่องราวในท้องถิ่นของตนเองได้ ด้วยเชื่อมั่นว่าสังคมแห่งความเอื้ออาทรกันนั้นต้องอาศัยการบ่มเพาะความคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้วยสำนึกที่มีร่วมกัน

2.3) แหล่งการเรียนรู้นอกห้องเรียนภายใต้บริบทชุมชนชายแดน

การเรียนรู้นอกห้องเรียนกับความรู้ในห้องเรียนนั้นมีส่วนเชื่อมโยงกันผ่านภาษา ประวัติเรื่องเล่าของชุมชน และวิถีชีวิตผู้คนชายแดน นักเรียนได้เรียนรู้ความเป็นชายแดนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเพื่อนบ้าน ผ่านการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนชายแดนซึ่งได้ส่งผ่านประสบการณ์ชีวิตให้แก่แก่นักเรียนนั้นได้ช่วยเสริมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเพื่อนบ้านทั้งเรื่องเล่าของหมู่บ้านจากพ่อแม่ปู่ย่า เรื่องราวความเป็นมาของชนบวัฒนธรรมในแต่ละชนชาติพันธุ์ที่ติดตัวมาจากครอบครัวและชุมชนของตนเอง ตัวอย่างการแสดงพื้นบ้านของนักเรียนที่อาศัยผู้คนในชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดและฝึกสอนให้เหล่านี้ถือกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้พร้อม ๆ กับการเป็นแบบอย่างของการสืบสานวิถีวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นและความรู้สึกร่วมถึงรากเหง้าของตนเอง

ขณะที่กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ต่าง ๆ นั้นได้ส่งเสริมให้นักเรียนชายแดนเหล่านี้มีการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ชีวิตนอกห้องเรียนจากเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันของทุก ๆ วัน ผ่านฉากชีวิตในหมู่บ้านของพวกเขาเอง ดังเช่นกิจกรรมแรลลี่สำรวจภูมิปัญญาชาติพันธุ์ถือเป็นตัวแบบที่ดีต่อการเรียนรู้นอกห้องเรียนด้วยองค์ความรู้พื้นถิ่นและด้วยชีวิตจริงที่สัมผัสได้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างเรากับเพื่อนบ้าน เรื่องราวของชุมชนที่อยู่บริเวณชายแดนจึงเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมความเข้าใจของการอยู่ร่วมกันให้มากยิ่งขึ้น และก่อให้เกิดความฉลาดทางวัฒนธรรม (cultural intelligence: CQ) รวมถึงกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้อาเซียนของโรงเรียน อันได้แก่ กิจกรรมสัปดาห์อาเซียน ค่าภาษาอาเซียน และกิจกรรมแข่งขันตอบปัญหาวิชาการอาเซียน (ASEAN quiz) นั้นช่วยสร้างบรรยากาศทางวิชาการอาเซียนศึกษาภายในโรงเรียนได้ดี ทั้งนี้ทักษะการเรียนรู้ที่ดีทั้งในและนอกห้องเรียนนั้นจะช่วยส่งต่อการอธิบายถึงรูปแบบการปรับตัวและการใช้ชีวิตภายใต้บริบทใหม่ในเชิงภูมิภาคได้ดียิ่งขึ้น

2.4) หลักสูตรแกนกลางอาเซียนกับการเรียนรู้ท้องถิ่นของเรา

ความสำคัญของหลักสูตรแกนกลางอาเซียนในฐานะกรอบคิดสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนการสอนในรายวิชาต่าง ๆ อย่างบูรณาการความรู้ พร้อมกับการเสริมสร้างทักษะทางสังคมที่ดีซึ่งรูปแบบการบูรณาการการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางอาเซียนนั้นได้กำหนดให้ทุกกลุ่มสาระมีวิธีการสอนที่สอดแทรกสาระความรู้เกี่ยวกับภูมิภาคอาเซียน รวมถึงการบูรณาการหลักสูตรแกนกลางอาเซียนผ่านสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ทั้งนี้แนวทางการบูรณาการการเรียนรู้อาเซียนศึกษาของโรงเรียนชายแดนอาเซียนนั้นมีแนวทางการพัฒนาในหลายรูปแบบของการขับเคลื่อนร่วมกัน อันได้แก่ 1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาต้นแบบผ่านแบบการเรียนรู้ผ่านโรงเรียนเครือข่ายอาเซียน 2) การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยในพื้นที่เพื่อร่วมพัฒนาหลักสูตร และ 3) การอบรมสัมมนาเพื่อพัฒนาเครือข่ายความรู้หลักสูตรแกนกลางอาเซียน โดยแนวทางสำคัญเหล่านี้ได้ช่วยสนับสนุนให้เกิดกระบวนการความคิดและการคิดต่อยอดการเรียนการสอนผ่านการจัดการความรู้และนำเทคนิควิธีการเรียนการสอนของโรงเรียนต้นแบบจากพื้นที่อื่น ๆ มาปรับใช้ในพื้นที่ได้ดียิ่งขึ้น

ภายใต้ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นที่หลากหลายของชุมชนชายแดนซึ่งเชื่อมโยงกับเพื่อนบ้านนั้นมีหลากหลายมิติ ทั้งลักษณะภูมิประเทศ เส้นทางสัญจรของผู้คน ความกลมกลืนทางวัฒนธรรม รวมถึงภาษาถิ่นในแต่ละพื้นที่ ขณะที่แบบแผนการใช้ชีวิตของผู้คนที่เกาะเกี่ยวไว้ร่วมกันในเชิงภูมิสังคมและภูมิวัฒนธรรมซึ่งสะท้อนผ่านวิถีชีวิตชุมชนชายแดนทั้งการมีชนบวัฒนธรรมประเพณีร่วมกัน การแต่งงานข้ามชนเผ่า แบบแผนการรักษาการเจ็บป่วยใช้ตามความเชื่อและพิธีกรรม รวมถึงรากฐานการเป็นชุมชนทางการค้าจนก่อเกิดเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม ในขณะที่จะเปิดมุมมองเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิภาคด้วยสาระความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ที่ตั้ง ลักษณะทางเชื้อชาติพันธุ์ อาหารประจำถิ่น วัฒนธรรมและชนบประเพณีนั้นล้วนแล้วแต่ต้องอาศัยซึ่งบริบทของชุมชนชายแดนเหล่านี้ที่จะช่วยร้อยเรียงเรื่องราวอันเชื่อมสู่ภูมิภาค จากชีวิตผู้คนอันสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านจากความคุ้นเคยของการอยู่ร่วมกันสู่ความเข้าใจต่อรูปแบบของสังคมใหม่ที่จะปรับตัวไปสู่การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในปัจจุบันหลักสูตรแกนกลางอาเซียนได้กลายเป็นกรอบคิดใหม่ที่สำคัญในการจัดกระบวนการเรียนการสอนในรายวิชาต่าง ๆ อย่างมีทิศทาง พร้อมกับการบูรณาการการเรียนรู้อาเซียนศึกษาด้วยหลักการสำคัญที่เกี่ยวกับการวางกรอบความรู้ที่มีเนื้อหาอันสามารถปรับประยุกต์ได้กับทุกส่วนของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งด้วยวิธีการสอดแทรกเนื้อหาในวิชาหลัก ผ่านสื่อกิจกรรมหรือแผนการเรียนรู้ที่เน้นการคิดวิเคราะห์ห้อนันเป็นทักษะของผู้เรียนที่พึงประสงค์ การพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนด้วยการเสริมสร้างทักษะทางสังคมและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (social and cross-cultural skills) ผ่านการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนชนชาติอื่น ๆ ซึ่งนั่นจะช่วยบ่มเพาะการเคารพต่อคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในบริบทพหุสังคมและถือเป็นทักษะที่สำคัญต่อความเป็นพลเมืองอาเซียน

อภิปรายผลการวิจัย

การบูรณาการการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาร่วมกับชุดความรู้เกี่ยวกับชุมชนชายแดนของประเทศไทยที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา ประเทศเมียนมา ประเทศลาว และประเทศมาเลเซีย นั้นถือเป็นบริบทอย่างจำเพาะเชิงพื้นที่อันสำคัญต่อสาระการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับภูมิสังคมและภูมิวัฒนธรรม ณ ชุมชนชายแดนแห่งนั้น ๆ และจากผลการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นการเรียนรู้ชุมชนชายแดนในชั้นเรียนของโรงเรียนชายแดนอาเซียนนั้นมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภาษาที่ใช้ในท้องถิ่น สถานที่ท่องเที่ยวชายแดน และตลาดการค้าชายแดนในสัดส่วนที่สูง อันเล็งเห็นได้ถึงการเรียนรู้ความเป็นภูมิภาคร่วมกันนั้นจำเป็นต้องมีการเรียนรู้เชิงพื้นที่ (area-based) ตั้งแต่ตำนานท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ชุมชนอันเป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง จวบจนถึงการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ทางสังคมที่พลวัตไปทั้งย่านชุมชนชาติพันธุ์ในท้องถิ่น ประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา วิถีหาอยู่หากิน รวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในตลาดการค้าชายแดนซึ่งการเคลื่อนย้ายในทุก ๆ กิจกรรมของผู้คนเหล่านี้ได้สร้างให้อาณาบริเวณชายแดนเป็นพื้นที่แห่งกระบวนการไหลเวียน (a process of circulation) (Sangkamanee, 2016: 10) ขณะที่การเสริมต่อองค์ความรู้ชายแดนอย่างต่อเนื่องนั้นจะช่วยเปิดมุมมองที่เท่าทันต่ออาณานิคมใหม่แห่งความเป็นภูมิภาคที่ได้ก่อรูปขึ้นแล้ว

จากการที่พื้นที่การเรียนรู้ของโรงเรียนชายแดนอาเซียนนั้นเป็นบริบทจำเพาะเชิงพื้นที่ซึ่งมีพรมแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้าน มิติพรมแดนจึงมีความสำคัญและตามที่ Yos Santasombat (2014: 183) อธิบายเกี่ยวกับมุมมองต่อพรมแดนนั้นมี 3 ลักษณะอันได้แก่ 1) พรมแดนทางภูมิรัฐศาสตร์ (geopolitical border) 2) พรมแดนทางชาติพันธุ์ (ethnic border) และ 3) พรมแดนทางวัฒนธรรม (cultural border) จากกรอบคิดดังกล่าวแนวทางการพัฒนาหลักสูตรเชิงพื้นที่ชายแดนเหล่านี้ควรจะต้องมีมิติการเรียนรู้ที่กระชับแน่นความหมายเชิงพื้นที่ในหลายระดับเพื่อผสานพรมแดนสู่ความเป็นเพื่อนบ้าน และในขณะเดียวกันนี้แนวทางการศึกษาข้ามพรมแดนก็ถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่เข้าถึงปรากฏการณ์ของโลกไร้พรมแดนในปัจจุบัน ภายใต้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แห่งนี้เล็งเห็นได้ถึงการมีอยู่ของพรมแดนทางชาติพันธุ์ที่สำคัญต่อความรู้สึกเป็นพวกพ้องเครือญาติ การมีอยู่แห่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมพร้อม ๆ กับการส่งผ่านสำนักทางประวัติศาสตร์ที่มีร่วมกัน (Barth, 1969: 9-38) และดังเช่นการอธิบายของ Hastings Donnan และ Thomas M. Wilson (1999: 19-41) เกี่ยวกับชายแดนและขอบเขตชายแดนนั้นพบว่ามีกรอบนิยามด้วย 3 กลุ่มแนวคิดที่สำคัญ อันได้แก่ 1) แนวคิดขอบเขตทางสังคมและขอบเขตทางสัญลักษณ์ (social and symbolic boundaries) 2) แนวคิดขอบเขตของรัฐภูมิศาสตร์และเขตแดนแห่งรัฐ (geopolitical and state boundaries) และ 3) แนวคิดขอบเขตวัฒนธรรมและความเป็นชายแดนในยุคหลังสมัยใหม่ (cultural and postmodern borderlands) ซึ่งในส่วนแนวคิดสุดท้ายนี้เองที่สามารถอธิบายต่อปรากฏการณ์เครือข่ายข้ามพรมแดนบนพื้นฐานของความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมของชุมชนชายแดนได้เป็นอย่างดี

แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรเชิงพื้นที่ (area-based curriculum) ถือเป็นกรอบคิดสำคัญเพื่อการสังเคราะห์แนวทางการบูรณาการการจัดการเรียนรู้ในระดับมัธยมศึกษาที่เน้นชุดความรู้ท้องถิ่นเพื่อการ

เสริมสร้างทักษะทางสังคมที่ดีและสำคัญต่อการบ่มเพาะความเป็นพลเมืองของชุมชนท้องถิ่น (Evans & Savage, 2015: 1-8) โดยหลักสำคัญของหลักสูตรเชิงพื้นที่นั้นจะอาศัยคุณลักษณะของชุมชนเป็นตัวกระตุ้นสำหรับการพัฒนาหลักสูตรเชิงพื้นที่ซึ่งได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และชุมชนท้องถิ่น โดยที่ลักษณะทางภูมิศาสตร์นั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรเชิงพื้นที่ด้วยอาศัยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของสาระการเรียนรู้ที่นักเรียนจะได้มีพื้นฐานความรู้และความเข้าใจต่อลักษณะภูมิศาสตร์เชิงพื้นที่นั้น ๆ การเรียนรู้ผ่านข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ แผนที่และภาพถ่ายของท้องถิ่นนั้นจะเป็นเสมือนแผนที่ความคิดที่ช่วยจะให้นักเรียนมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งมากขึ้นต่อภาพรวมของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ดังนั้นแล้วบทเรียนในหลักสูตรเชิงพื้นที่จึงต้องอาศัยพื้นฐานของวิชาภูมิศาสตร์เพื่อเชื่อมสู่วิชาประวัติศาสตร์ด้วยลักษณะการเรียนรู้ข้ามกลุ่มวิชา (cross-curricularly) ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญของหลักสูตรเชิงพื้นที่ที่ว่าด้วยการสร้างสรรค์การเรียนรู้พร้อม ๆ กับการเห็นคุณค่าความเป็นท้องถิ่น ทั้งนี้องค์ประกอบหลักของลักษณะหลักสูตรเชิงพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์นั้นประกอบด้วย 1) กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจให้นักเรียน 2) การบูรณาการทรัพยากรการเรียนรู้ร่วมกับสถานที่ในชุมชนท้องถิ่น 3) การพัฒนาทักษะการปฏิสัมพันธ์ (human interaction skill) กับผู้คนในสถานที่นั้น ๆ 4) การพัฒนาผลงานความคิดสร้างสรรค์ที่อาศัยแรงบันดาลใจจากท้องถิ่น โดยกระบวนการเหล่านี้สามารถประยุกต์เชื่อมโยงสู่พื้นที่ประเทศอื่น ๆ ได้ ด้วยวิธีการเรียนการสอนที่สร้างการเรียนรู้เชิงสำรวจซึ่งถือเป็นกระบวนการวิธีที่สำคัญของหลักสูตรเชิงพื้นที่ที่อาศัยการเปิดพื้นที่การสำรวจท้องถิ่นและสร้างความเชื่อมโยงสู่การเรียนรู้ (Facer, 2010: 3)

ในลำดับต่อมาว่าด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งมีส่วนสำคัญในเชิงสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรเชิงพื้นที่ในมิติของกระบวนการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่นโดยอาศัยย่านชุมชนและวัฒนธรรมพื้นถิ่น ขณะเดียวกันพื้นฐานความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับอารยธรรมโบราณและประวัติศาสตร์โลกนั้นจะยิ่งช่วยเปิดมุมมองทางประวัติศาสตร์อย่างสัมพันธ์เชิงสถานที่ซึ่งจะเป็นชุดความรู้ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันและจะสามารถเชื่อมโยงการอธิบายในหลาย ๆ บริบทได้ในเชิงของความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ภูมิภาค ประวัติศาสตร์ชาติ และประวัติศาสตร์สากล ทั้งในมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและศาสนา โดยที่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะให้ความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่นด้วยการศึกษาผ่านประวัติศาสตร์สังคม (social history) ประวัติศาสตร์ชีวิตประจำวันอันเพื่อการเสริมสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น (Sunthonphesat, 2005: 70)

อันต่อ ยอดสู่ความเข้าใจในวัฒนธรรมพื้นถิ่น ด้วยว่าวัฒนธรรมนั้นคือวิถีชีวิต การศึกษาวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องของการเรียนรู้การดำรงอยู่ของเราและถือว่าเป็นรากฐานสำคัญในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ หลักสูตรเชิงพื้นที่ซึ่งอาศัยวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่สืบสานร่วมกันมานั้นเป็นสาระการเรียนรู้ อันได้แก่ ศิลปะพื้นถิ่น เพลงพื้นบ้าน งานหัตถศิลป์ การรำยา ซึ่งวิธีการออกแบบการเรียนรู้โดยใช้วัฒนธรรมพื้นถิ่นสู่การเรียนรู้นั้นมี 4 ขั้นตอน อันได้แก่ 1) การมีคลังความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นว่ามีอยู่ ณ สถานที่ใดบ้าง ทั้งจากปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น 2) การเรียนรู้นอกห้องเรียนด้วยการสำรวจเชิงทัศนศึกษาตามแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เช่น พิพิธภัณฑ์ แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม รวมถึงวัดพุทธทางวัฒนธรรมในฐานะสื่อการเรียนรู้ 3) การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ

และสร้างสรรค์ชิ้นงานทัศนศิลป์ขึ้นได้เอง เช่น งานประดิษฐ์ งานแกะสลัก เหล่านี้จะได้มาพร้อม ๆ กับการได้เรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านของตนเอง และ 4) ภายหลังจากบทเรียนการฝึกปฏิบัตินั้นจะถูกสะท้อนผ่านการเขียนบันทึกเพื่อการแบ่งปันเรื่องราวทางวัฒนธรรมและสร้างการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในโรงเรียนและชุมชนซึ่งถือเป็นเจตจำนงที่สำคัญ ทั้งนี้ความจำเพาะของบริบทชุมชนชายแดนนั้นประกอบขึ้นด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม (cultural mosaic) และในทุก ๆ ชายแดน (frontier) นั้นหมายถึงรอยต่อเขตวัฒนธรรมซึ่งสำคัญยิ่งต่อการเรียนรู้ (Leach, 1954: 108-125)

การขยายพื้นที่การเรียนรู้สู่วัฒนธรรมเพื่อนบ้าน จากการนิยามความหมายของวัฒนธรรมนั้นว่าด้วยการแบ่งปันเชิงคุณค่า รูปแบบของพฤติกรรมที่มีลักษณะแตกต่างกันตามแต่ละกลุ่มทางสังคมและชุมชน (NACCCE, 1999: 47) และภายใต้บริบทของชุมชนชายแดนนั้นคืออาณาบริเวณทางวัฒนธรรมเดียวกัน กรอบแนวคิดพหุวัฒนธรรมศึกษาในสถานศึกษาจึงมีความสำคัญต่อการเรียนรู้สำหรับพื้นที่ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และตามที่ James A. Banks (2013: 4-17) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของพหุวัฒนธรรมศึกษา อันได้แก่ 1) การบูรณาการเนื้อหา 2) การสร้างองค์ความรู้ 3) การลดอคติ 4) การสร้างให้เกิดความเท่าเทียมกัน และ 5) การส่งเสริมวัฒนธรรมของโรงเรียน ซึ่งจากการศึกษาต้นแบบการเรียนรู้ของโรงเรียนชายแดนอาเซียนทั้ง 4 แห่งนี้นั้นเห็นถึงศักยภาพที่สามารถปรับเนื้อหาบทเรียนไปสู่ระดับขั้นของกระบวนการปฏิบัติการทางสังคม (the social action approach) ซึ่งทำให้โรงเรียนมีบทบาทอย่างใกล้ชิดกับชุมชนชายแดน ขณะเดียวกันได้สร้างกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง จากทุก ๆ เรื่องราวชีวิตของชุมชนชายแดน นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่นั้น ๆ และถือเป็นต้นแบบที่ดีของพหุวัฒนธรรมศึกษาที่ว่าด้วยการจัดการศึกษาที่เชื่อมโยงกับบริบทที่เกี่ยวข้องอย่างสำคัญในสังคมพหุวัฒนธรรม

และคุณลักษณะสุดท้ายในมิติชุมชนท้องถิ่นด้วยการศึกษาชุมชนทั้งมิติผู้คนและสถานที่ กระบวนการเรียนรู้ด้วยหลักสูตรเชิงพื้นที่ที่อาศัยวิธีการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมสำรวจท้องถิ่นนั้น จะมีการสร้างความเชื่อมโยงของกระบวนการเรียนการสอนในหลายขั้นตอน อันได้แก่ 1) ความเข้าใจการสอนด้วยกระบวนการคิดและวิธีการของความรู้ที่มีอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนภายในท้องถิ่นผ่านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม 2) ความเข้าใจนักเรียน ด้วยความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน นักเรียนและชุมชนท้องถิ่น และ 3) ความเข้าใจวิชาการ สำหรับการพัฒนาหลักสูตรด้วยบทบาทสำคัญของครูผู้สอนที่สามารถขับเคลื่อนการเรียนรู้ไปสู่โครงการทางสังคม (social project) นั้นถือเป็นแนวทางที่ดีต่อการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ในท้องถิ่นและถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการพัฒนาการเรียนรู้ซึ่งเริ่มต้นจากห้องเรียนและขยายออกไปสู่ชุมชนท้องถิ่นเพราะส่วนนี้จะช่วยส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้กับคลังความรู้ในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับศาสตร์และศิลป์แห่งการสอน 3 ระดับขั้นของ Robin J. Alexander (2008: 141) ที่ได้อธิบายไว้อันได้แก่ 1) ชุมชน อันหมายถึงครอบครัวและบริบทของท้องถิ่น 2) วัฒนธรรม อันหมายถึงคุณค่าร่วมอันสัมพันธ์ต่อมุมมองทางสังคม และ 3) ตัวของผู้เรียน อันหมายถึงอัตลักษณ์ที่ได้รับการบ่มเพาะและสั่งสมมา โดยที่กระบวนการเรียนการสอนของโรงเรียนชายแดนอาเซียนทั้ง 4 แห่งนี้สามารถออกแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายการเรียนรู้และคลังความรู้ในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมตามบริบทของแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

การพัฒนาหลักสูตรเชิงพื้นที่เพื่อการเสริมสร้างประชาคมอาเซียนตามเป้าประสงค์ของหลักสูตรแกนกลางอาเซียนที่เชื่อมร้อยกับชุดความรู้ท้องถิ่นภายใต้บริบทของชุมชนชายแดนสำหรับประเทศไทยนั้นสามารถประยุกต์ใช้ตามรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของ the Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce (RSA, 2012: 14) ที่ได้นำเสนอรูปแบบไว้ 4 ระดับสำคัญ อันได้แก่ 1) การเพิ่มส่วนหลักสูตรท้องถิ่น (add-on local curriculum) 2) การยกระดับความเป็นท้องถิ่นของหลักสูตร (locally enhanced curriculum) 3) การร่วมสร้างหลักสูตรกับท้องถิ่น (co-constructed curriculum) 4) โรงเรียนที่มุ่งสู่หลักสูตรท้องถิ่น (school-led local curriculum) นั้นสอดคล้องกับกรอบคิดของหลักสูตรแกนกลางอาเซียนใน 2 ประเด็นสำคัญซึ่งได้แก่ 1) การเห็นคุณค่าของอัตลักษณ์และความหลากหลายซึ่งอาศัยการเรียนรู้ความหลากหลายที่เกิดขึ้นรอบตัวทั้งในระดับผู้คน ชุมชน สังคม ทั้งภายในประเทศและในประเทศเพื่อนบ้าน 2) การเชื่อมโยงโลกและท้องถิ่น ผ่านการศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ภาษา ระบบความเชื่อ รูปแบบศิลปะ จากภาพกว้างเชิงภูมิภาคลงไปสู่ท้องถิ่น ซึ่งมีความรู้ดังกล่าวเห็นได้ถึงความมุ่งหมายเพื่อเชื่อมประสานท้องถิ่นนิยมสู่ภูมิภาคนิยมและดังเช่นที่โรงเรียนชายแดนอาเซียนทั้ง 4 แห่งของกรณีศึกษานั้นมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นชายแดนทั้งในระดับชั้นการยกระดับความเป็นท้องถิ่นของหลักสูตรและในระดับการร่วมสร้างหลักสูตรกับท้องถิ่นซึ่งถือเป็นต้นแบบที่ดี

ในส่วนผลการศึกษาเกี่ยวกับช่องทางการเรียนรู้ตามกรอบการเรียนรู้ของหลักสูตรอาเซียนศึกษาที่พบว่านักเรียนได้เรียนรู้ผ่านช่องทางการเรียนรู้เกี่ยวกับผู้คนและความเป็นเพื่อนบ้านที่มีสัดส่วนที่สูงที่สุดนั้นด้วยเพราะนัยสำคัญจากบริบทของชุมชนชายแดนที่ล้วนมีชนชาติพันธุ์อันหลากหลายอยู่ร่วมกันนั้นได้กลายเป็นช่องทางการเรียนรู้ที่สำคัญ ดังนั้นแล้วกรอบแนวคิดชาติพันธุ์สัมพันธ์ที่อธิบายถึงการมีอยู่ของชนชาติพันธุ์ของรัฐประชาชาติสมัยใหม่นั้นก็สามารถสืบย้อนและเชื่อมโยงอย่างมีนัยสำคัญกับการมีอยู่เดิมของประชาคมทางชาติพันธุ์ (ethnic communities) ดังเช่นที่ Anthony D. Smith (1986: 22-30) กล่าวไว้ถึงองค์ประกอบสำคัญของประชาคมทางชาติพันธุ์ อันได้แก่ 1) การมีชื่อร่วมกัน 2) การมีตำนานปรัมปราเกี่ยวกับกำเนิดและการสืบเชื้อสาย 3) การมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน 4) การมีวัฒนธรรมร่วมกัน 5) การมีอาณาเขตร่วมกัน และ 6) การมีความสำนึกเป็นหนึ่งเดียวกัน ประชาคมทางชาติพันธุ์ดังเช่นที่ดำรงอยู่นี้ถือเป็นกรอบแนวคิดหนึ่งที่สำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างประชาคมชุมชนชายแดนอันจะนำไปสู่จินตภาพสุดท้ายของประชาคมอาเซียนด้วยความเข้มแข็งทางสังคม ด้วยความสันติสุขบนพื้นฐานของความเอื้ออาทรและแบ่งปัน ด้วยความเป็นเอกภาพที่ก่อเกิดขึ้นท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนชาวอาเซียน การได้เรียนรู้เพื่อนบ้านของเราบนพื้นที่ท้องถิ่นของเราจะช่วยเน้นย้ำถึงความเกาะเกี่ยวอย่างซิดไกล้ที่มีร่วมกันของเพื่อนบ้านอาเซียนของเรา

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การเรียนการสอนวิชาอาเซียนศึกษาภายใต้หลักสูตรแกนกลางอาเซียน (ASEAN curriculum sourcebook) ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นควรมีการพัฒนาหลักสูตรความรู้ชายแดนศึกษาสำหรับการเรียนการสอนของโรงเรียนทั่วประเทศไทย

2) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ การเรียนการสอนวิชาอาเซียนศึกษาของโรงเรียนชายแดนอาเซียนทั้ง 4 แห่งนั้นมีการมุ่งเน้นการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติและการบูรณาการกลุ่มสาระการเรียนรู้ข้ามกลุ่มวิชาโดยใช้โครงการเป็นฐาน (project based learning: PBL) ซึ่งถือเป็นแนวปฏิบัติที่ดีสำหรับครูผู้สอนเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนอาเซียนศึกษาอย่างสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น

3) ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ กรอบแนวคิดชายแดนศึกษานั้นสำคัญต่อการเสริมสร้างประชาคมดังเช่นความสำเร็จอย่างมั่นคงของประชาคมยุโรป ดังนั้นการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นชายแดนจึงถือเป็นพันธกิจที่สำคัญเพื่อการขับเคลื่อนองค์ความรู้สำหรับการพัฒนาการศึกษาของไทยสู่ประชาคมอาเซียน

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง “การวิจัยและพัฒนาการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาสำหรับโรงเรียนชายแดนอาเซียน” สำเร็จได้ตามเป้าประสงค์จึงใคร่ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิประจำสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 1) ศาสตราจารย์ ดร.บุญเรียง ขจรศิลป์ 2) ดร.ศรีสมร พุ่มสะอาด และ 3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพรัช สู่แสนสุข ด้วยข้อวิพากษ์และข้อชี้แนะทางวิชาการที่สำคัญยิ่ง และขอขอบคุณทุกความมุ่งมั่นที่มีร่วมกันในการถอดบทเรียนการเรียนการสอนอาเซียนศึกษาทั้งคณะผู้บริหารโรงเรียน คณะครูและนักเรียนในฐานะกัลยาณมิตรทางปัญญา

เอกสารอ้างอิง

- Alexander, R. J. (2004). Still Pedagogy? Principle, Pragmatism and Compliance in Primary Education. *Cambridge Journal of Education*, 34(1), 7-34.
- Alexander, R. J. (2008). *Essays on Pedagogy* (p. 141). London: Routledge.
- Arphattanano, T. (2015). *How Does the Current Wave of Globalization Affect Thailand's Curriculum? Teaching Social Studies under AEC and ASEAN Community* (pp. 17-32). Nakhon Pathom: Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University.
- ASEAN Secretariat. (2012). *ASEAN Curriculum Sourcebook* (p. vii). Washington: USAID (United States Agency for International Development).

- Banks, J. A. (2013). *An Introduction to Multicultural Education* (pp. 4-17). Boston, MA: Pearson Education.
- Barth, F. (1969). Introduction. In F. Barth (Ed.) *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference* (pp. 9-38). Prospect Heights, IL: Waveland Press.
- Berdahl, D. (1999). Where the World Ended: Re-Unification and Identity in the German Borderland (p. 3). Berkeley/ Los Angeles: University of California Press.
- Cannon, M. (2005). *Cross-border Regionalism Co-operative Europeanisation or Competitive Globalisation?* (pp. 3-22). World Society Focus Paper Series, A series edited by the World Society Foundation.
- Donnan, H. & Wilson, T. M. (1999). *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State* (pp. 19-41). Oxford: Berg Press.
- Evans, W. & Savage, J. (2015). *Developing a Local Curriculum: Using Your Locality to Inspire Teaching and Learning* (pp. 1-8). New York: Routledge.
- Facer, K. (2010). *Towards an Area-Based Curriculum: Insights and Directions from the Research* (p. 3). London: RSA Action and Research Centre.
- Jephcote, M. & Davies, B. (2007). School Subjects, Subject Communities and Curriculum Change: The Social Construction of Economics in the School Curriculum. *Cambridge Journal of Education*, 37(2), 207-227.
- Kushner, S. (1993). One in a Million? The Individual at the Centre of Quality Control. In Elliott, J. (Ed.) *Reconstructing Teacher Education: Teacher Development* (pp. 39-50). London: Falmer Press.
- Leach, E. R. (1954). *Political System of Highland Burma: A Study of Kachin Social Structure*. (pp. 108-125). London: The Ashlore Press.
- Libora Oates-Indruchová, L. & Blaive M. (2014). *Border Communities: Micro-studies on Everyday Life, Politics and Memory in European Societies from 1945 to the Present*. Introduction to a Special Issue of Nationalities Papers, 42(1), p. 195.
- NACCCE (National Advisory Committee on Creative and Cultural Education). (1999). *All Our Futures: Creativity, Culture and Education* (p. 47). London: DFEE.

- Nathan Associates Inc. (2012). *Building the ASEAN Community in the Classroom*. Retrieved from <https://www.nathaninc.com/building-the-asean-community-in-the-classroom/>
- OBEC (Office of the Basic Education Commission). (2014A). *Introducing ASEAN Curriculum Sourcebook*, [in Thai] (p. 7). Bangkok: National Office of Buddhism.
- _____ . (2014B). *Handbook of ASEAN Studies (ASEAN Curriculum Sourcebook)*, [in Thai]. Bangkok: The Agricultural Co-operative Federation of Thailand, LTD.
- QCA (Qualifications and Curriculum Authority). (2007). *The New Secondary Curriculum: What has changed and why?* (p. 5). London: QCA.
- RSA (the Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce). (2012). *Thinking about an Area Based Curriculum: A Guide for Practitioners* (pp. 5-6). London: RSA Action and Research Centre.
- SEAMEO (Southeast Asian Ministers of Education Organization). (2010). *Integrating Education for Sustainable Development into Secondary Education Social Studies Curriculum in Southeast Asia: A Toolkit for Educators, Curriculum Developers, and ESD Advocates* (pp. 8-13). Regional Center for Education Innovation and Technology. Quezon City: Philippines.
- Smith, A. D. (1986). *The Ethnic Origins of Nation* (pp. 22-30). Oxford: Blackwell.
- Sangkamane, J. (2016). Methodology of Boundaries: Methodology at Boundaries, [in Thai]. *Journal of Sociology and Anthropology*, 35(1), 3-22.
- Santasombat, Y. (2014). Frontier and Border: Dimensions of Culture and History. In W. Panyakao (Ed.). *Society in Transition: Transformation of Society, Academic Article on the Anniversary 50 Years of Faculty of Social Sciences, Chiangmai University*, [in Thai] (pp. 181-217). Chiangmai: Vanida Printing.
- Sungton, A. (2014). Perspectives of Public School Administrators in the Three Southern Border Provinces on Multiculturalism and Multicultural Education, [in Thai]. *Songklanakarin Journal of Social Sciences and Humanities*, 20(3), 89-112.
- Sunthonphesat, S. (2005). *Anthropology and History*, [in Thai] (pp. 68-78). Bangkok: Muang Boran Publishing House.

- The Singapore Teachers' Union. (2012). *Enhancing Quality Education towards the Realisation of ASEAN Community 2015* (pp. 1-12). The 27th ASEAN Council of Teachers (ACT) Convention.
- Venken, M. (2017). *Borderland Studies Meets Child Studies: A European Encounter* (pp. 11-14). Frankfurt am Main: Peter Lang Edition.
- Werther, S. (2014). An Unimaginable Community: The SS Idea of a Greater Germanic Reich and the German Minority in Denmark. In N. Götz (Ed.). *The Sea of Identities: A Century of Baltic and East European Experiences with Nationality, Class, and Gender* (pp. 85-108). Huddinge: Södertörn University.